

Videotallenne
Elokuva
Taloudelliset ja moraaliset oikeudet

LAUSUNTO 1995:9
Annettu 22.8.1995

Kongressista tehty videotallenne sai suojaa elokuvateoksena. Kyseessä oli käsikirjoittajan sekä ohjaajana, kuvaajana, kuvakäsikirjoituksen laatijana ja äänittäjänä toimineiden henkilöiden luoma yhteenliitetty teos. Videotallenteen esittäminen asiantuntijayleisölle ei ollut tekijänoikeuslain 2 §:n 3 momentissa tarkoitettua julkista esittämistä. Tekijän moraalisia oikeuksia ei ollut loukattu.

Selostus asiasta

Hakija on 10.3.1995 päivätyllä kirjeellään pyytänyt tekijänoikeusneuvoston lausuntoa siitä, onko hänen oikeuksiaan kongressivideon ohjaajana loukattu.

Hakija kertoo, että elokuussa 1990 Helsingissä järjestettiin ensimmäinen kansainvälinen A-kongressi, johon osallistui musiikin tutkijoita eri puolilta maailmaa. Kongressin järjestelyistä päävastuun kantoi B:n yliopiston musiikkitieteen laitos ja laitoksen professori C. Hakija tallensi kongressin videonauhalle, jonka raakamateriaalista työstettiin FM D:n jälkikäteen laatiman käsikirjoituksen pohjalta noin tunnin mittainen video, joka on julkisesti esitetty kahdessa eri yhteydessä. Hakija on ohjaajana hylännyt videoversion, sillä hakijan laatimasta kuvakäsikirjoituksesta ja niin sanotusta Off Line -työversiosta on poikettu useissa kohdissa tavalla, jota hakija ei missään tapauksessa voi hyväksyä. Hakija on videon nähtyään ilmoittanut näkemyksensä tuottajalle eli B:n yliopiston musiikkitieteen laitokselle ja pyrkinyt saamaan videon uudelleen työpöydälle, joka ei kuitenkaan ole johtanut toivottuun tulokseen.

Hakija katsoo, että hänellä on mainittuun kongressin videoon ohjaajan moraaliset ja taloudelliset oikeudet. Tuottajan hyväksymässä videoversiossa on poikettu monilta keskeisiltä kohdilta ja ratkaisevasti ohjaajan laatimasta kuvakäsikirjoituksesta ja työversioista tavalla, jota voidaan pitää karkeana puuttumisena ohjaajan taiteelliseen työhön. Videotyöryhmän, joka perustettiin videon jatkotyöstöä varten, hyväksymää valmiiksi editoitua 20 minuutin jaksoa on muutettu ilman ohjaajan suostumusta. Tuottajan hyväksymässä videossa on mukana materiaalia, jota hakija ei olisi missään tapauksessa hyväksynyt videoon. Tuottaja ei hakijan mukaan ole hänen pyynnöstään huolimatta halunnut tutustua videon työversioon eikä tuottajalla voi olla mitään käsitystä siitä, onko videon editoijien työ keskeisiltä osiltaan hakijan ohjauksen mukaista. Tuottajan hyväksymässä videossa editointijälki on paikoitellen täysin ala-arvoista. Ohjaajan tehtävien lisäksi hakija on myös kuvannut ja äänittänyt videossa käytetyn materiaalin saamatta työstä kunnollista korvausta ja hän on myös osaltaan kantanut taloudellista taakkaa hankkeesta. Hakija mainitsee vielä, että videohankkeeseen on osallistunut useita tahoja, joita ei mainita tuottajan hyväksymässä videon lopputeksteissä ja video on hakijan nimellä varustettuna esitetty kaksi kertaa julkisesti. Toinen esittäminen on tapahtunut Pariisissa ja toinen Helsingissä. Tuottaja on täysin tietoisesti käyttänyt hakijan nimeä videon puolivalmisteen yhteydessä ja rikkonut siten tekijänoikeuslakia.

Hakija kertoo lausuntopyyntössään laajasti hankkeen taustasta. Aloite videohankkeen käynnistämisestä eli kongressin taltioimisesta tuli hakijalta. B:n yliopiston musiikkitieteen laitos ja professori C piti hanketta kannatettavana. Kongressista kertyi kuvamateriaalia noin 16 tuntia, jonka jatkotyöstöä varten tarvittiin käsikirjoitus, jonka laati D. Käsikirjoitus valmistui odotettua hitaammin ja se valmistui vuoden 1991 ja 1992 taitteessa, jolloin myös perustettiin erityinen työryhmä videon jatkosuunnittelua varten. Työryhmä hyväksyi hakijan laatiman kuvakäsikirjoituksen jatkotyöskentelyn pohjaksi ja videota ryhdyttiin editoimaan keväällä 1992 hakijan toimiessa työn ohjaajana. Tunnin mittaiseksi suunnitellusta videosta ehdittiin editoida noin 20 minuuttia, kun määrärahat loppuivat. Erinäisten vaiheiden jälkeen määrärahoja saatiin siten, että

sen turvin saatiin työversiota (Off-line-versio) valmiiksi noin 50 minuuttia. Tämän jälkeen tuottaja ilmoitti, että hanke siirtyy tuottajan huostaan. Tuottaja vakuutti, että videon jatkotyöstö tulee etenemään hakijan laatiman kuvakäsikirjoituksen ja työversion mukaan ja että hakijan nimi tulee esiintymään videon lopussa ohjaajan paikalla. Puuttuvan 10 minuutin jakson oli editoijien tarkoitus tehdä videon käsi- ja kuvakäsikirjoituksen mukaisesti. Hakija ei ollut työn loppuvaiheessa seuraamassa editoinnin kulkua. Editoinnin kestäessä editoijat ja tuottaja eivät ottaneet yhteyttä hakijaan. Editoinnin tuloksena syntynyt videoversio hyväksyttiin vastaavan tuottajan professori C:n toimesta, mutta hakija ei saanut erikseen tiedokseen esityksen ajankohtaa. Kun hakija oli saanut tiedon videon hyväksymisestä, vaati hän videon nähtäväkseen ennenkuin se lähetettiin tuottajan toimesta Pariisiin esitettäväksi. Hakija sai oman kopion videosta vasta myöhemmin ja tutustuttuaan siihen hän ilmoitti tyytymättömyytensä työn lopputuloksen huonoon laatuun. Hakija on useissa kirjeissään tuottajalle ilmaissut mielipiteensä videosta ja hakijan tarkoituksena on ollut saada video uudelleen työpöydälle, joka ei ole kuitenkaan johtanut toivottuun tulokseen. Video on puutteellisena esitetty kaksi kertaa julkisesti ja se tullaan myös esittämään mahdollisesti seuraavan kerran Helsingissä.

Hakija on liittänyt lausuntopyyntönsä liitteiksi tuotantotukihakemuksen ESEK:in ja LUSES:in AV-jaostolle, vastaavan tuottajan laatiman työtodistuksen hakijalle eli ohjaajalle, Ylioppilaskunnan Soittajiston kirjeen videon tuottajalle, selvityksen ohjaajan palkkiosta, ohjaajan laatiman korjauslistan, ohjaajan laatiman työsuunnitelman ja kustannusarvion, videon käsikirjoituksen ja videon kuvakäsikirjoituksen. Lisäksi hakija on liittänyt lausuntopyyntönsä yhteyteen videokasetteina ohjaajan tekemän työversion (Off Line) ja ohjaajan hylkäämän mutta tuottajan hyväksymän videoversion. Lausuntopyynnön yhteyteen on lisäksi liitetty muuta kirjeenvaihtoa ohjaajan ja tuottajan välillä.

Hakija vaatii, että ohjauksellisesti tärkeät kohdat, muun muassa kongressin eri aihekokonaisuuksien väliset jaksot, korjataan videon työversiossa ja kuvakäsikirjoituksessa esitetyn mukaisesti. Virheellisesti ja huolimattomasti editoidut kohdat, jotka hakija on esittänyt yksityiskohtaisesti erillisessä liitteessä, tulee korjata videossa, ja kaikki tuotantoon merkittävällä tavalla osallistuneet tahot tulee huomioida videon lopputeksteissä. Hakija pyytää, että tekijänoikeusneuvosto tutkii asian ja myötävaikuttaa siihen, että ohjaajan moraaliset oikeudet ohjaustyöhön toteutuvat.

B:n yliopiston musiikkitieteen laitoksen vastine

Vastineen antaja toteaa olevansa yllätynyt hakijan käynnistämästä prosessista, koska musiikkitieteen laitos on ollut videon tuottajana tulokseen täysin tyytyväinen. Laitos ei ollut alunperinkään tilannut mitään taide-elokuvaa, vaan projektin tarkoituksena on ollut laitoksen arkistoon tarkoitettu projektista. Hakijan mielipide videofilmin taiteellisista kvaliteeteista tuntuu todella liioitellulta. Hakijalla ei ole minkäänlaista video- tai elokuva-alan koulutusta eikä hakija voi käyttää itsestään ammattinimikettä ohjaaja. Kyseessä on opiskelijan laatima jonkinasteinen harjoitustyö.

Hakija oli itse tarjoutunut filmaamaan kongressin videolle, joten musiikkitieteen laitos ei ollut tilannut sitä häneltä. Hakija voitiin palkata työllisyysvaroin laitoksen palvelukseen työstämään videota. Rahaa tarvittiin myöhemmin lisää projektin toteuttamiseen ja erilaisia anomuksia laadittiin hankkeen rahoittamiseksi. Hanke paisui lopulta varsin laajaksi ja hakijan omat voimavarat eivät riittäneet hankkeen loppuunsaattamiseen, joten sovittiin, että siihen mennessä valmistunut osa filmiä annetaan B:n yliopiston kovalaitokselle loppuunsaattavaksi ammatti-ihmisten käsiin. Kovalaitos teki hyvää työtä ja musiikkitieteen laitos saattoi olla lopputulokseen tyytyväisiä. Lopputulos on yllättävän hyvä huomioon ottaen sen, että hankkeeseen oli lähdetty liikkeelle täysin harrastelijapohjalta.

Videota ei ole esitetty sillä tavoin julkisesti kuin hakija väittää. Sekä Pariisissa että Helsingissä video esitettiin suljetulle asiantuntijajleisölle. Esittämisestä ei ole kertynyt minkäänlaista

taloudellista hyötyä laitokselle. Vastineen antaja pitää hakijan syytettä tekijänoikeuslain loukkaamisesta täysin aiheettomana. Hakijan lausuntopyyntö on tulkittava yritykseksi kiristää lisää rahaa yliopistolta. Mikäli hakija on tyytymätön videon lopputulokseen, voi hän korjata sitä itse omalla kustannuksellaan. Musiikkitieteen laitos katsoo, että ainoa mikä videosta puuttuu, on lopussa luettelo kiitettävistä filmin tekoon osallistuneista tahoista ja tämän johdosta laitos ei näytä filmiä mielellään edes asiantuntijayleisölle, ennen kuin videon loppuun liitetään mainittu luettelo hyvän tavan mukaisesti.

Tekijänoikeusneuvoston lausunto

Yleistä tekijänoikeuslaista

Tekijänoikeusneuvosto on käsitellyt lausuntopyyntönsä ja esittää lausuntonaan seuraavan.

Tekijänoikeuslain (404/61) 1 §:n mukaan sillä, joka on luonut kirjallisen tai taiteellisen teoksen, on tekijänoikeus teokseen. Lain 1 §:ssä on esimerkkiluettelo, jossa mainitaan suojan kohteena muun muassa elokuvateos. Tekijänoikeus syntyy ainoastaan luonnolliselle henkilölle. Elokuvateoksen tekijänä pidetään henkilöä, joka on osallistunut elokuvan tekoon itsenäisellä ja omaperäisellä panoksellaan. Elokuvateoksella voi olla useampia tekijöitä. Esimerkiksi ohjaajalla ja käsikirjoittajalla on tekijänoikeus elokuvaan. Elokuvan tuottajalla voi periaatteessa olla vain alkuperäisiltä tekijöiltä siirtyneitä tekijänoikeuslain 2 §:ssä tarkoitettuja taloudellisia oikeuksia. Elokuvan editoijilla voi olla elokuvaan tekijänoikeus, mikäli heidän panoksensa elokuvan leikkaustyöhön tai vastaavaan työstötyöskentelyyn on itsenäinen ja omaperäinen. Tekijänoikeuslain muutoksella (446/95), joka tuli voimaan 1 päivänä toukokuuta 1995, elokuvatuottajat saivat itsenäisen niin kutsutun lähioikeuden. Lain 46 a §:n mukaan filmiä tai muuta laitetta, jolle on tallennettu liikkuvaa kuvaa, ei tuottajan suostumuksesta saa kopioida tai levittää yleisön keskuuteen ennen kuin 50 vuotta on kulunut siitä vuodesta, jona tallentaminen tapahtui.

Elokuvateokselta edellytetään tekijänoikeudellisen suojan saamiseksi luovaa, itsenäistä ja omaperäistä ilmiä eli elokuvan on yllettävä niin sanottuun teostasoon. Tekijänoikeuslaissa ei määritellä niitä ominaisuuksia, joita teostasokriteerin täytyminen edellyttää, vaan ne on ratkaistava tapauskohtaisella harkinnalla. Nykyisen tulkinnan valossa lähes kaikkia kuvallisia menetelmiä käyttäen valmistetut tallenteet voivat olla elokuvateoksia, jos ne ovat riittävän omaperäisiä. Elokuvateoksen laadulla ei ole merkitystä tekijänoikeudellisessa mielessä. Elokuvan idea ei ole suojattu. Samasta aiheesta voi kuka tahansa tehdä uuden, erilaisen ja omaperäisen elokuvan.

Tekijänoikeuden taloudellisista oikeuksista säädetään lain 2 §:ssä, jonka 1 momentin mukaan tekijänoikeus tuottaa yksinomaisen oikeuden määrätä teoksesta valmistamalla siitä kappaleita ja saattamalla se yleisön saataviin, muuttumattomana tai muutettuna, käännöksenä tai muunnelmana, toisessa kirjallisuus- tai taidelajissa taikka toista tekotapaa käyttäen. Lain 2 §:n 2 momentin mukaan kappaleen valmistamisena pidetään myös teoksen siirtämistä laitteelle, jolla se voidaan toisintaa. 3 momentin mukaan teos saatetaan yleisön saataviin, kun se esitetään julkisesti tai kun sen kappale tarjotaan myytäväksi, vuokrattavaksi tai lainattavaksi taikka sitä muutoin levitetään yleisön keskuuteen tai näytetään julkisesti. Julkisena esittämisenä pidetään myös ansiotoiminnassa suurehkolle suljetulle piirille tapahtuvaa esittämistä. Elokuvateoksen tekijöillä on siten yksinomainen oikeus elokuvan julkiseen esittämiseen, elokuvateoksen kappaleiden valmistamiseen eli kaikenlaiseen kopioimiseen sekä levittämiseen yleisölle myymällä, vuokraamalla tai lainaamalla teoksen kappaleita.

Tekijän moraalisisista oikeuksista säädetään 3 §:ssä, jonka mukaan tekijä tai tekijät on ilmoitettava teoksen yhteydessä hyvän tavan edellyttämällä tavalla, kun teoksesta valmistetaan kappale tai kun teos kokonaan tai osittain saatetaan yleisön saataviin. Teosta ei saa lain 3 §:n mukaan muuttaa tekijän kirjallista tai taiteellista arvoa loukkaavalla tavalla, eikä teosta ole lupa saattaa yleisön

saataviin tekijää sanotuin tavoin loukkaavassa muodossa tai yhteydessä. Mikä tahansa muutos ei merkitse tekijän moraalisen suojan loukkausta, vaan tämä edellyttää objektiivisesti ottaen törkeää menettelyä.

Tekijänoikeuslain 6 §:ssä säädetään niin sanotusta yhteisteoksesta. Jos kaksi tai useammat ovat yhdessä luoneet teoksen heidän osuuksiensa muodostamatta itsenäisiä teoksia, tekijänoikeus on heillä yhteisesti. Käytännössä tämä tarkoittaa, että ainoastaan tekijät voivat päättää teoksen käyttämisestä tai tekijänoikeuksiensa luovuttamisesta osittain tai kokonaan. On esiintynyt erilaisia tulkintoja siitä, onko elokuvateos yhteisteos, yhteenliitetty teos vai kokoomateos. Yhteisteoksen tekijänoikeus kuuluu yhteisesti kaikille tekijöille ja he voivat ainoastaan yhdessä määrätä teoksen käytöstä. Yhteenliitetyn teoksen kohdalla tekijöiden panokset ovat erotettavissa kokonaisuudesta ja kukin tekijöistä määrää osuudestaan muista riippumatta.

Tekijänoikeuslain 39 §:ssä on tuottajan oikeuksia koskeva tulkintaolettama. Jollei nimenomaisesti ole muuta sovittu, kirjallisen tai taiteellisen teoksen elokuvaamisoikeuden luovutus tuottaa oikeuden saattaa teos yleisön saataviin esittämällä elokuva teatterissa, televisiossa tai muulla tavoin sekä oikeuden varustaa elokuva tekstillä tai uudelleen äänittää sen teksti toisella kielellä. Näihin oikeuksiin kuuluu myös oikeus valmistaa teoksesta kopioita julkisen esittämässä määrin. Edellä mainittu ei kuitenkaan koske sävelteosta, jonka käytöstä elokuvan esittämisen yhteydessä on siksi aina sovittava erikseen.

Tekijänoikeus voidaan luovuttaa joko kokonaan tai osittain, kuitenkin siten, että moraalisisista oikeuksista tekijä voi luopua ainoastaan vain, mikäli kyseessä on laadultaan ja laajuudeltaan rajoitettu teoksen käyttäminen. Tekijänoikeus siirtyy useimmiten sopimuksella, jolta ei edellytetä tiettyä määrämuotoa. Teoskappaleen luovuttamiseen, esimerkiksi elokuvateoksen kappaleen luovuttamiseen katseltavaksi, ei sisälly tekijänoikeuden luovutus, ellei siitä ole nimenomaisesti sovittu.

Kongressivideon tekijänoikeudesta

Tekijänoikeusneuvosto toteaa aluksi, että lain 55 §:n mukaan tekijänoikeusneuvoston tehtävänä on antaa lausuntoja tekijänoikeuslain ja -asetuksen soveltamisesta. Käsiteltävään asiaan liittyvä osittain sopimukseen tai sen puuttumiseen liittyvä tulkintaongelma, johon tekijänoikeusneuvosto ei voi toimivaltansa puitteissa ottaa kantaa. Tämä koskee lain 39 §:n tulkintaolettamaa elokuvaamisoikeuden luovutuksesta. Lain mukaisena olettamana on kuitenkin pidettävä sitä, että musiikkitieteen laitoksella on elokuvan tuottajana oikeus lain 39 §:n mukaisiin toimiin.

Neuvosto ei voi ottaa kantaa siihen, mitä hakijan ja tuottajan välillä on sovittu elokuvan loppuunsaattamisesta ja sen editoimisesta, koska tämä edellyttäisi hiljaisen tai nimenomaisen sopimuksen tulkintaa. Näin ollen mahdollisten moraalisten oikeuksien loukkaamiseen ei oteta kantaa, koska osapuolten mahdollisen sopimuksen sisältö ei ole neuvoston tiedossa.

Tekijänoikeusneuvosto ei voi toimivaltansa puitteissa velvoittaa asiaan osallisia mihinkään suoritukseen tai olosuhteiden muuttamiseen. Neuvosto ei voi velvoittaa tuottajaa eli B:n yliopiston musiikkitieteen laitosta saattamaan kongressivideota uudelleen työn alle ja muuttamaan videota hakijan yksityiskohtaisesti esittämällä tavalla. Kyseessä on asiaan osallisten välinen asia.

Tekijänoikeusneuvoston sihteeri on tutustunut tuottajan hyväksymään videoversioon. Video koostuu yhtäältä kongressiosallistujien puheiden taltioinnista ja toisaalta luennoitsijoiden luentojen välisistä osuuksista, joissa on erilaisista otoksia esimerkiksi maisemista, vanhoista arkistofilmeistä ja säveltäjä E:tä esittävästä valokuvasta. Videossa kuvaus siirtyy luontevasti eri jaksoista ja otoksista toiseen. Videon sisältö on runsaasti E:n musiikkia. Videon pituus on noin 55 minuuttia.

Tekijänoikeusneuvosto katsoo, että kongressivideo on tekijänoikeuslain 1 §:ssä tarkoitettu elokuvateos ja siten tekijänoikeudellisesti suojattu. Esitetyn selvityksen mukaan hakijalla on toisaalta ohjaajana sekä toisaalta kuvaajana, kuvakäsikirjoituksen laatijana ja äänittäjänä teki-

jänoikeus teokseen. Käsikirjoittajana toimineella D:llä on tekijänoikeus teokseen käsikirjoittajana. Kyseessä on yhteenliitetty teos, koska D:n osuus on selvästi erotettavissa teoksen luomisessa. Hakijalla ja D:llä on oikeus itsenäisesti esittää vaatimuksia teoksen suhteen.

Videon lopussa on mainittu hakijan nimi elokuvan ohjaajana. Tämä toteuttaa lain mukaisen vaatimuksen tekijän nimen ilmoittamisesta teoksen yhteydessä sillä tavoin kuin hyvä tapa vaatii. Tekijänoikeuslaissa ei ole säännöksiä teoksen loppuun liitettävistä nimistä, joita tekijät haluavat kiittää. Luettelon liittäminen perustuu vakiintuneeseen tapaan, ei tekijänoikeuslakiin.

Mikäli hakija ja tuottaja eivät ole nimenomaisesti muuta sopineet, on musiikkitieteen laitoksella elokuvan tuottajana ollut oikeus saattaa video asiantuntijayleisön nähtäville. Mainitun kaltaista esittämistä ei ole myöskään pidettävä lain 2 §:n 3 momentissa tarkoitettuna julkisena esittämisenä, koska se ei ole tapahtunut ansiotoiminnassa suurehkolle suljetulle piirille. (jaosto)